

zakhvoryuvan/inshi-infekciyni-zakhvoryuvannya/koronavirusna-infekciya-covid-19.

3. Міністерство охорони здоров'я України. eHealth – електронна система охорони здоров'я [Електронний ресурс] // МОЗ України. – Режим доступу: <https://moz.gov.ua/uk/news/ehealth>

4. Міністерство охорони здоров'я України. Дашборд імунізації від COVID-19 [Електронний ресурс] // eHealth – електронна система охорони здоров'я. – Режим доступу: <https://edata.e-health.gov.ua/e-data/dashboard/decl-covid-immunizations>.

5. Центр громадського здоров'я України. Коронавірусна інфекція COVID-19 [Електронний ресурс] // Центр громадського здоров'я МОЗ України. – Режим доступу: <https://www.phc.org.ua/kontrol-zakhvoryuvan/inshi-infekciyni-zakhvoryuvannya/koronavirusna-infekciya-covid-19>.

6. Корнус А. О., Корнус О. Г., Шишук В. Д. Картографування поширеності деяких видів хвороб населення Сумської області. Проблеми безперервної географічної освіти і картографії. 2015;(22):78–81.

7. Малахов В., Зав'ялькін В., Тарасюк О., Смольницька В. Застосування ГІС для оптимізації епідеміологічного моніторингу // Online Journal of Public Health Informatics. 2017. Т. 9, № 1. С. e008. – DOI: 10.5210/ojphi.v9i1.7758. Режим доступу: <https://ojphi.jmir.org/2017/1/e62083/>.

8. Hastie T., Tibshirani R., Friedman J. The Elements of Statistical Learning: Data Mining, Inference, and Prediction. 2nd ed. New York: Springer, 2009.

9. Johns Hopkins University. COVID-19 Dashboard by the Center for Systems Science and Engineering (CSSE) [Електронний ресурс] // Johns Hopkins University. – Режим доступу: <https://coronavirus.jhu.edu/map.html>.

10. World Data Center for Geoinformatics and Sustainable Development. Платформа для моніторингу ситуації з COVID-19 в Україні. Доступ до інформації: <https://wdc-ukraine.maps.arcgis.com/apps/dashboards/27453ac31854448ea0cd91122814d3e0>.

ПРОБЛЕМИ ЗЕМЛЕКОРИСТУВАННЯ СКОРИКІВСЬКОЇ ТЕРИТОРІАЛЬНОЇ ГРОМАДИ ТЕРНОПІЛЬСЬКОЇ ОБЛАСТІ

Іван РУДАКЕВИЧ, Юлія ЛУКІВ

Тернопільський національний педагогічний університет імені Володимира Гнатюка
Тернопіль, Україна

Abstract. *The article describes the current geospatial land use problems in the Skoryky territorial community of Ternopil region. The geographical location, natural conditions and resources, and soil cover features of the Skoryky community are analyzed. The current problems of land use are investigated and its optimization structure in the territorial community is proposed.*

Key words: *land resources, land use, Skoryky community, territorial community, Ternopil region.*

У процесі децентралізації територіальні громади набули значних повноважень в управлінні місцевими ресурсами, зокрема земельними. Землі є одним з важливих джерел наповнення місцевих бюджетів через механізми місцевих податків й орендної плати. Однак широке використання земельних ресурсів у сільськогосподарській діяльності переважно призводить до зростання розораності території. Такі процеси зумовлюють нераціональне використання ресурсів та екологічні дисбаланси. Скориківська громада Тернопільської області є однією з найбільш розораних у регіоні, де добре помітні дані екологічні та просторові проблеми.

Проблематиці дослідження геопросторових проблем землекористування у територіальних громадах Тернопільської області присвячено багато наукових публікацій. З актуальніших можна виокремити статті Б. Гавришка, Б. Заблоцького, П. Демянчука, І. Кузика, Б. Пушкара, І. Рудакевича, Л. Царика та інших авторів [4,6].

Метою даної публікації є характеристика актуальних геопросторових проблем землекористування Скориківської територіальної громади Тернопільської області.

Скориківська територіальна громада розташовується у східній частині Тернопільського району Тернопільської області та межує по р. Збруч з Хмельницькою областю (рис. 1). Ця громада утворена в 2018 р. шляхом об'єднання Воробіївської, Кошляківської, Пальчинської, Скориківської, Терпилівської сільських рад колишнього Підволочиського району. Площа Скориківської ТГ – 265,0 км², а кількість населення станом на 1 січня 2021 року – 8220 осіб. До складу громади входять 23 населених пункти [1].

Територія Скориківської ТГ розміщена у природній зоні лісостепу, яка характеризується сприятливими умовами для ведення сільськогосподарської діяльності. Рельєф угідь громади є переважно рівнинний. Переважаючу частину території займають орні землі. Загалом географічне положення Скориківської територіальної громади є досить зручним для проживання та провадження господарської діяльності.

Значну частину земельних угідь на території Скориківської громади обробляє найбільше місцеве сільськогосподарське підприємство – агрофірма «Україна». У структурі посівних площ переважають головню зернові та технічні культури. Поряд з цим, агрофірма розвиває тваринництво (зокрема, як джерело органічних добрив) і садівництво.

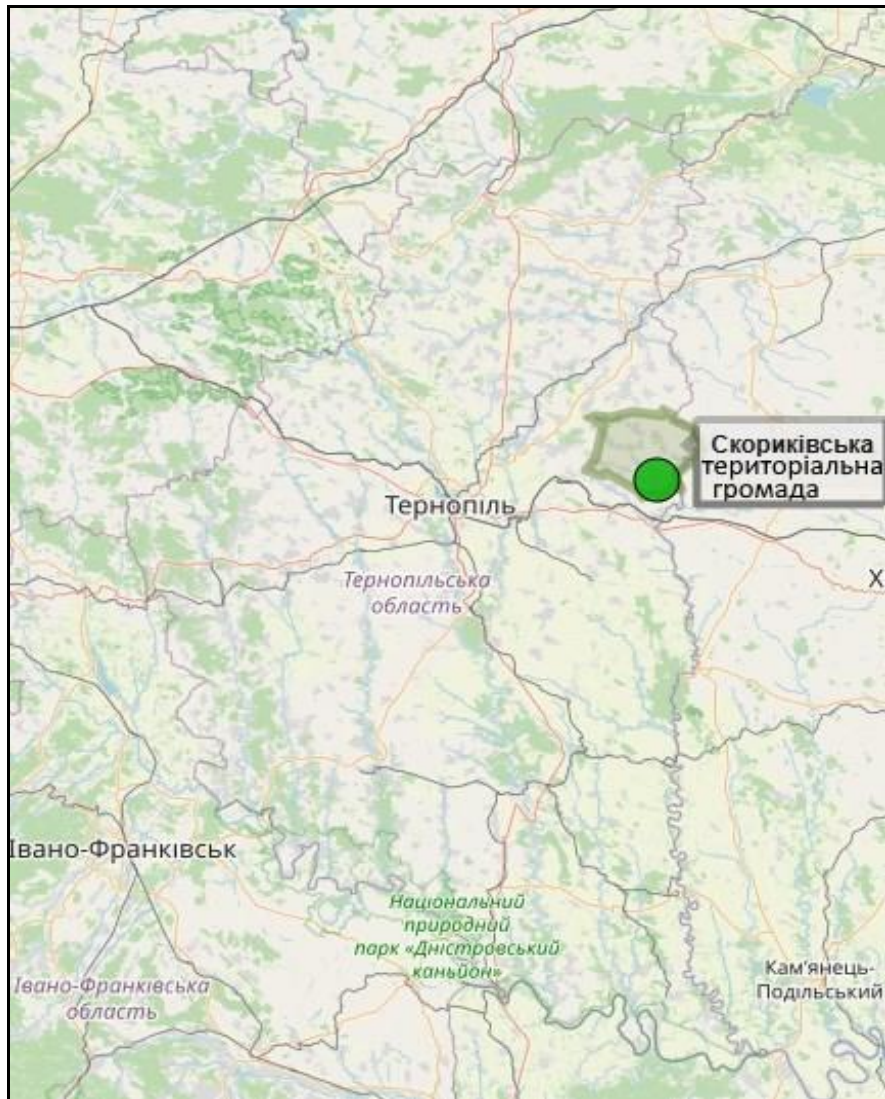

Рис. 1. Географічне положення Скориківської ТГ у Тернопільській області

У структурі земель Скориківської ТГ (рис.2) переважають землі сільськогосподарського призначення (90%). Показник розораності сягає близько 80 % (це близько 20 тис. га орних земель), що є одним з найвищих серед громад області. Рівень лісистості Скориківської ТГ становить майже 6 %, що є нижчим середнього показника по області. Частка забудованих земель складає 4%, а землі під водними об'єктами займають близько 1 % території громади. Під багаторічними насадженнями у громаді зайнято менше 1 % площ, пасовищами і сіножатями – близько 13 %.

Структура землекористування Скориківської ТГ, як провідної сільськогосподарської громади області, має ряд характерних геоекологічних проблем. Напевно першочерговою є проблема розбалансованої структури земельних угідь, оскільки частка природних угідь у

структурі землекористування громади складає менше 20 %. Внаслідок високої розораності території (75%) та низької лісистості (6%) сформувалася низька частка природних угідь. Через таку структуру землекористування порушується екологічний баланс території та виникають різні деструктивні процеси.

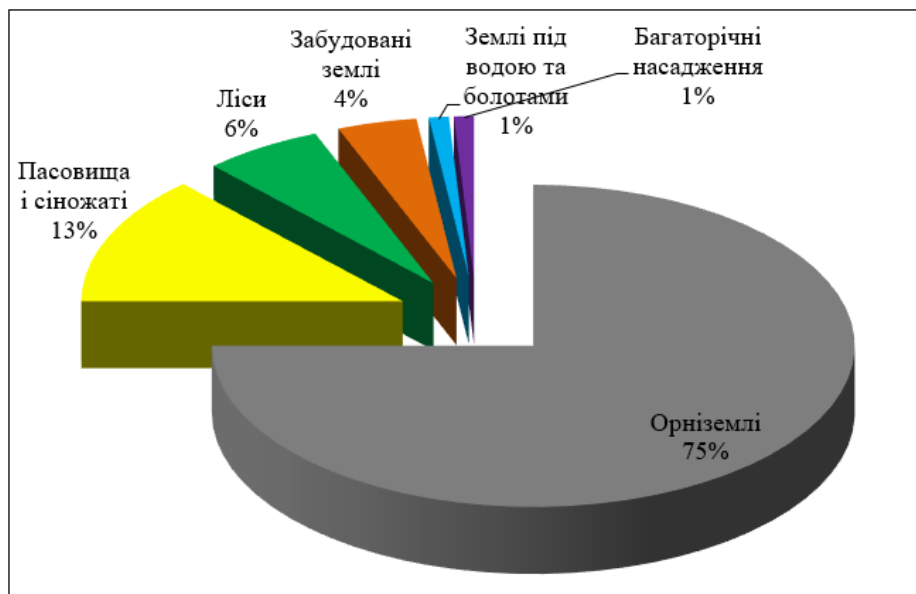

Рис. 2. Структура землекористування Скориківської ТГ

Територія Скориківської громади розташована на Подільській височині в підобласті Тернопільської височини геоморфологічного району Хмельницької лесової платоподібної рівнини. Сучасний рельєф просторів громади зумовили особливості нагромадження відкладів протягом геологічних періодів, підняття гірських Карпат та ерозійні процеси в антропогені. Загалом територія громади має вигляд хвилястого плато.

Згідно параметрів рельєфу площі землекористування у ТГ можна поділити на декілька частин. Західна та центральна частини характерні широкими вододілами. Основні балки спрямовані у меридіональному напрямку і відкриваються в долину р. Вовчок. Вони є вузькими, глибокими зі спадистими та крутими схилами. Північна частина має вигляд вузькохвилястого плато, яке круто обривається на півдні у напрямку річки Вовчок.

Балки південного напрямку ділять плато на кілька вузьких ерозійно-небезпечних вододілів. Вони є неглибоко похилими, а їх схили слабоспадисті та спадисті, де переважно залягають середньозмиті ґрунти. Східна частина громади характеризується широкими вододілами та неглибокими балками різного напрямку. Схили балок переважно похилі та спадисті. Деякі балки раніше були заболоченими, що зумовило утворення лучних і лучно-болотних ґрунтів. У сучасний час вони природно осушені.

До основних ґрунтоутворюючих порід на території Скориківської ТГ належать, представлені як четвертинні відклади, лесовидні суглинки та оглеєні лесовидні суглинки. Вони є однорідною тонкозернистою пористою породою жовто-палевого кольору із значною кількістю карбонатів, які зумовлюють закріплення органічної речовини для їх структуроутворення. Механічний склад таких порід є середньосуглинковим грубопилюватим. У лесовидних суглинках вміст фізичної глини становить 35,1 %, мулу – 17,6 %, грубого пілу – 54,3 %.

Ґрунтоутворюючою породою у долинах балок є оглеєні лесовидні суглинки. Оглеєння лесовидних суглинків пов'язане насамперед із сезонним перезволоженням. Починається оглеєння у них з поверхні і поширюється на всю їх потужність, а проявляється в наявності залізо-марганцевих бобовин, вохристих та сизуватих плям.

Температура повітря і опади регулюють і змінюють хід біологічних процесів, спричиняють

переміщення розчинних сполук по профілю ґрунту. Внаслідок підвищення температури ґрунту збільшується іонізація води, що в свою чергу прискорює хімічні та біологічні реакції.

Протягом року на території громади випадає у середньому 590 мм опадів, з них 151 мм припадає на листопад - березень, 439 мм – на квітень – жовтень. Сніговий покрив утримується до кінця першої - на початку другої декади березня. Зими характерні нестійкою погодою. Часті відлиги змінюються морозами. Нерідко під час відлиг температура повітря зростає до 10-15 °, тому часто в цей період випадають дощі. Тому поверхневий шар ґрунту іноді перезволожується. Близько 60% опадів випадає у вигляді злив у літній період року.

Гідрологічні об'єкти Скориківської територіальної громади представлені такими річками: р. Вовчок, р. Гнила, р. Гниличка та р. Самчик.. Долини річок мають рівнинний характер, тому в них повільна течія та невисокі береги. Найбільш повноводними вони є навесні, коли тане сніг, а також влітку при випаданні зливових дощів. Поверхневі води та території громади представлені також ставками, невеликими болотами та джерелами.

Через високу розораність земель ТГ рослинність представлена польовими культурами. Найбільш поширеними бур'янами на землях громади є волошка синя, мак польовий, кукуляк, мишій сизий, молочай, хвощ польовий, осот рожевий, пирій повзучий, лобода біла. Круті схили для зменшення впливу ерозії засаджені сосною та ялиною. З тваринного світу живуть переважно лісові та степові види. Серед ссавців поширені дикий кабан, козуля, лисиця, заєць та інші [3].

У природно-сільськогосподарському районуванні України територія Скориківської територіальної громади розташована в межах Скалатсько- Чорноострівського агроґрунтового району. У результаті проведення коректування матеріалів крупномасштабного дослідження ґрунтів на території громади виявлені певні їх відмінності. Близькими за генезисом, умовами залягання та використанням 21 ґрунтова відміна, виділена при коректуванні ґрунтів в громаді, які об'єднані в 14 агровиробничих груп ґрунтів.

У ґрунтовому покриві території Скориківської громади переважають наступні типи ґрунтів: темно-сірі, чорноземи опідзолені, чорноземи типові та глибокі, лучні та лучно-болотні. Серед них виділяються 14 агровиробничих груп ґрунтів (таблиця 1).

Таблиця 1

Список агровиробничих груп ґрунтів Скориківської громади [5]

Шифри агрогруп	Шифри ґрунтів що входять в агрогрупу	Назва агрогруп	Площа, га
41д	1	Чорноземи опідзолені середньосуглинкові на лесовидних суглинках	48,3
49д	2,5	Темно-сірі сильнореградовані ґрунти та чорноземи опідзолені злабозмиті середньосуглинкові на лесовидних суглинках	181,9
50д	3,6	Темно-сірі сильнореградовані ґрунти та чорноземи опідзолені середньозмиті середньосуглинкові	61,4
53д	7,12,14	Чорноземи типові малогумусні середньосуглинкові на лесовидних суглинках	523,6
55д	8,13	Чорноземи глибокі малогумусні слабозмиті середньосуглинкові на лесовидних суглинках	1165,8
56д	9,10	Чорноземи типові малогумусні середньозмиті середньосуглинкові	263,0
57д	1с1	Чорноземи типові малогумусні сильнозмиті середньосуглинкові на лесовидних суглинках	42,3
141д	17,19	Лучно-болотні та болотні намісті неосушені середньосуглинкові ґрунти на алювіально-делювіальних відкладах	105,9

142д	18	Лучно-болотні намісті осушені середньосуглинкові ґрунти на оглеєних лесовидних суглинках	19,4
208д	4	Наміті чорноземи опідзолені середньосуглинкові на лесовидних суглинках	37,8
209д	15	Наміті чорноземи глибокі малогумусні вилугувані середньосуглинкові на лесовидних суглинках	17,5
210д	16	Наміті лучні середньосуглинкові ґрунти на оглеєних лесовидних суглинках	123,4
215д	20	Виходи рихлих лесовидних порід	1,5
217д	21	Виходи елювію карбонатних порід	2,2
Обстежено			2594,0
Необстежено			149,0
Всього громадських земель			2743,0

Землекористування у Скориківській територіальній громаді відіграє пріоритетну роль для сільського господарства та розвитку місцевої економіки загалом, однак має ряд актуальних геоекологічних і просторових проблем. Актуальною є проблема розбалансованої структури земельних угідь для екологічної стійкості території громади, бо у структурі землекористування частка природних угідь становить лише 20%. Через високу розораність території (75%) та низьку лісистість (6%) залишилися невеликі площі природних непорушених земель. Така структура земельних угідь зумовлена порушеннями екологічного балансу території, що посилює розвиток різних негативних процесів (площинний змив, забруднення пестицидами, ерозія, тощо) [4].

За актуальними науковими дослідженнями екологічної стійкості ландшафтів, вважається оптимальним співвідношення земельних угідь території, як 20% ріллі до 80% еколого стабілізуючих земель (ліси, природні пасовища, сінокоси); задовільним – відповідно 20-37% до 63-80%, катастрофічним – 70% до 30% . Оптимальні рівні лісистості у межах території України становлять: для зони мішаних лісів 23-40%, зони Лісостепу – 17-23 %, Степу – 15-17%. З цих наукових розробок рекомендується наступне співвідношення між трьома групами земель: агроландшафтною (землі сільськогосподарського призначення), середовище стабілізуючою (землі лісового й водного фондів, заповідного, природоохоронного, рекреаційного призначення) і сільбищною (землі житлової й громадської забудови та ін.) для рівнинної частини України прийнято 45-50; 30-35; 15-20 % [2].

Згідно вищеподаної класифікації територія Скориківської громади має катастрофічне співвідношення земельних угідь (75 % ріллі до 20 % еколого стабілізуючих угідь), що негативно впливає на місцеві природні об'єкти. Такими негативними явищами деградації агроландшафтів є вітрова та водна ерозія, площинний змив, зниження кількості та потужності гумусу, зменшення біорізноманіття та інші.

Аналіз співвідношення природних та антропогенних земель Скориківської територіальної громади показав значну їх диференціацію і відмінність від науково обґрунтованих норм (частка природних угідь лише 20%). Згідно засад концепції сталого розвитку розроблено оптимізаційну модель землекористування Скориківської ТГ, яка розташована у лісостеповій зоні із нормативним показником лісистості – 17-23 %. Така модель враховує актуальні тенденції щодо співвідношення площ антропогенних угідь та під природною рослинністю (60:40) [6].

З урахуванням високої розораності (75%) Скориківської територіальної громади, її необхідно скоротити в середньому на 25%. Враховуючи особливості ґрунтового покриття місцевості (табл. 1) скорочення орних земель пропонується проводити за рахунок малопродуктивних, слабо- і середньоеродованих земель та угідь в межах водоохоронних зон. Частину сільськогосподарських угідь з крутизною схилу більше 5° рекомендується заліснити,

що сприятиме зростанню рівня лісистості території в середньому на 12 %. На іншій частині вилученої ріллі слід провести залуження, що дозволить збільшити частку сіножатей, пасовищ і багаторічних насаджень до 23 %. Завдяки проведенню цих оптимізаційних заходів частка земель під природними угіддями території громади зросте з 21% до 40 %.

Відповідно, оптимізаційна структура використання земель Скориківської ТГ включатиме: 55% – орних земель, 17 % – лісів та лісовкритих площ, 23% – сіножатей, пасовищ і багаторічних насаджень, 4% – забудованих земель, 1% – земель під водою та болотами (рис. 3) [4].

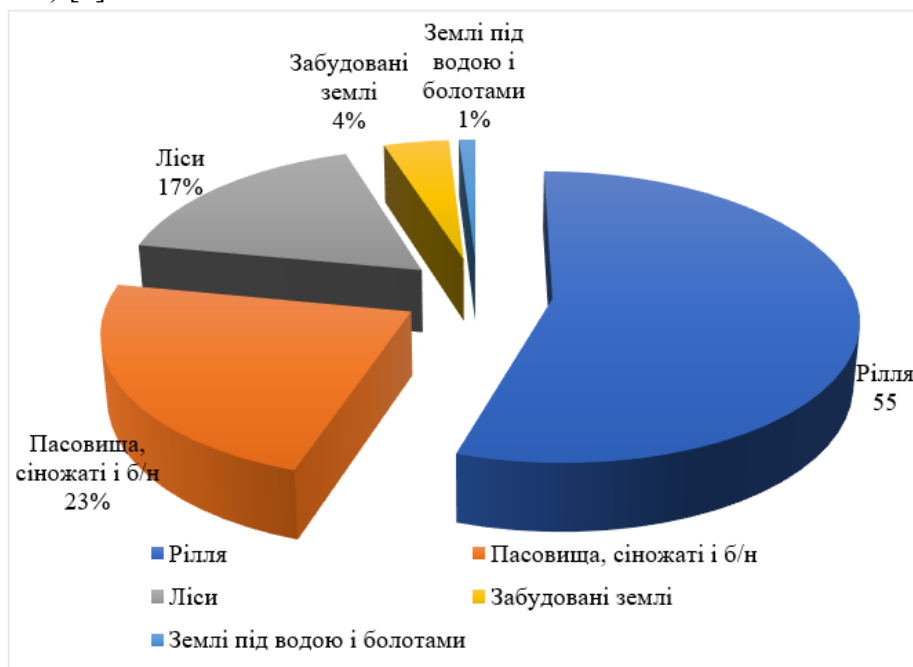

Рис. 3. Оптимізаційна структура землекористування Скориківської ТГ [4]

Скориківська територіальна громада Тернопільської області має багатий потенціал земельних ресурсів завдяки високому рівню розораності території. Серед ґрунтів переважають темно-сірі, чорноземи типові та опідзолені. Наявна структура землекористування є нераціональною, що зумовлює екологічні проблеми та деградацію ґрунтового покриву. Відповідно запропонована оптимізаційна структура землекористування територіальної громади, яка передбачає зростання площ лісів і природних пасовищ.

Список використаних джерел:

1. Децентралізація. Скориківська територіальна громада. URL: <https://decentralization.gov.ua/newgromada/4630> (дата звернення: 03.04.2025).
2. Організація сільськогосподарського використання земель на ландшафтно-екологічній основі: монографія / за заг. ред. Казьміра П. Г. Львів. 2009. 254 с.
3. Природні умови та ресурси Тернопільщини. За ред. М.Я. Сивого, Л.П. Царика. Тернопіль: ТзОВ: «Терно-граф», 2011. 512 с.
4. Рудакевич І.Р., Пушкар Б.Т. Проблеми раціонального використання земельних ресурсів територіальної громади (на прикладі Скориківської громади Тернопільської області). Креативний простір: електрон. наук. журн. № 26. Харків: СГ НТМ «Новий курс», 2025. С. 23–27.
5. Технічний звіт по крупномасштабному обстеженню ґрунтів Скориківської сільської ради Підволочиського району Тернопільської області. Тернопіль, Тернопільський філіал Інституту землеустрою, 1995. 48 с.
6. Царик Л.П. Географічні засади формування і розвитку природоохоронних систем Поділля: концептуальні підходи, практична реалізація. Тернопіль: Підручники і посібники, 2009. 320 с.